

Žodžių reikšmių mišimas Jokūbo Morkūno *Postilės* I ir III dalyse

Kęstutis Dambrauskas

Šiaulių universitetas, Socialinių, humanitarinių mokslų
ir menų fakultetas

Lietuvių kalbotyros, literatūros ir komunikacijos katedra
kes.dambrauskas@gmail.com

JOKŪBO MORKŪNO *Postilė* versta iš lenkų kalbos. Būtent dėl lenkų kalbos poveikio žodžiams neretai būdavo suteikiamos jiems nebūdingos reikšmės. Straipsnyje siekiama nustatyti, kokiomis būdingomis / nebūdingomis reikšmėmis Morkūno *Postilėje* vartoti vardažodžiai, veiksmažodžiai ir jų vediniai,rieveksmiai, taip pat priešdėliai, kaip jų reikšmės veikė pažodinis vertimas iš lenkų kalbos.

Nesudėtinga nustatyti žodžio reikšmės būdingumą / nebūdingumą, jei žodis apitinkama reikšme tekste pavartotas keletą kartų. Kur kas sunkiau, jei žodis Morkūno *Postilėje* pavartotas vos vieną ar du kartus. Tada atitinkamo žodžio reikšmė tikrinta *Lietuvių kalbos žodyne* ir reikšmės būdingumas / nebūdingumas nustatytas remiantis žodyno medžiaga.

Morkūno *Postilėje* nebūdinga reikšme įprastai vartojami veiksmažodžiai, rečiau – būdvardžiai irrieveksmiai. Kai kuriais atvejais lenkų kalbos žodžių junginiai į lietuvių kalbą buvo verčiami pažodžiui, o žodžiai – beveik paraidžiui, taip sukuriant vadinamąją kalkę (pvz., *pilnas – pelny*). Vienareikšmiškai teigti, kad daugumos žodžių reikšmės buvo kalkiavimo principu perimamos iš lenkų kalbos, negalima.

Rasta nemažai atvejų, kai su veiksmažodžiais vartojami priešdėliai žymi tai, kas jiems nebūdinga: priešdėlis *at-* žymi veiksmo kryptį tolyn, priešdėlis *pri-* – trumpai trunkantį veiksmą, pakenkimui, sugadinimui pažymėti vartojamas priešdėlis *už-*. Didžiausią

įtaką pažodinis sekimas originalu padarė priešdėlių *nu-* ir *pa-* vartosenai.

Minėtina, kad nebūdinga reikšmė žodžiai Morkūno *Postilėje* dažniausiai vartojami dėl svetimės kalbos poveikio.

REIŠMINIAI ŽODŽIAI: Morkūnas, postilė, priešdėlis, reikšmė, vertimas, žodis.

0. Įvadinės pastabos. XVI a. LDK reformatų lietuviškuose leidiniuose leksikos vartojimą lėmė, o kartu – ribojo, tekstų žanras ir paskirtis – leidiniai yra religinio pobūdžio, tekstų leksika gana vienoda, jai trūksta įvairumo. Knygos verstos iš lenkų kalbos, todėl vertėjai buvo tiesiogiai priklausomi nuo originalo leksikos. Dėl bendrinės kalbos nebuvimo ir svetimų kalbų poveikio žodžiams neretai būdavo suteikiamos jiems nebūdingos reikšmės.

Jokūbo Morkūno *Postilės* kalbą daugiausia tyrinėjo Bronius Maskuliūnas ir šio straipsnio autorius. Maskuliūnas tyrė pašalio vietininkų vartoseną (Maskuliūnas 2006a), apžvelgė *Postilės* pasirodymo istoriją ir autorystę, aptarė kai kurias *Postilės* rašybos, fonetikos, morfologijos ir sintaksės ypatybes (Maskuliūnas 2006b), atskleidė refleksyvumo raišką *Postilės* perikopėse (Maskuliūnas 2005). Maskuliūnas ir Kristina Lauciūtė analizavo *Postilės* atematinius veiksmažodžius (Maskuliūnas, Lauciūtė 2006). Straipsnio autorius tyrė liepimo raišką (Dambrauskas 2016), taip pat ilgųjų ir trumpųjų naudininko formų vartojimą (Dambrauskas 2017) XVI a. LDK reformatų lietuviškuose raštuose. Maskuliūnas ir straipsnio autorius aptarė savybinių įvardžių formų vartoseną (Maskuliūnas, Dambrauskas 2014) Merkelio Petkevičiaus *Katekizme* ir Morkūno *Postilėje*.

Šiame straipsnyje siekiama nustatyti, kokiomis būdingomis / nebūdingomis reikšmėmis Morkūno *Postilėje* (toliau – MP) buvo vartoti vardažodžiai, veiksmažodžiai ir jų vediniai,rieveksmiai, taip pat priešdėliai, kaip jų reikšmės veikė pažodinis vertimas iš lenkų kalbos. Tiriamos *Postilės* I (toliau –

MP I) ir III dalys (toliau – MP III). Atliekant tyrimą, MP tekstas lyginamas su originalo – Mikalojaus Rėjaus *Postilės* (toliau – RP) – tekstu. Apibendrinama remiantis tik MP medžiaga, neatsižvelgiant, ar tam tikra jam būdinga / nebūdinga reikšmė žodis vartotas ir kituose to laikotarpio raštuose. Kai kurios žodžių reikšmės tikrintos *Lietuvių kalbos žodyne* (toliau – LKŽe), *Dabartinės lietuvių kalbos žodyne* (toliau – DLKŽe), lietuvių–lenkų ir lenkų–lietuvių kalbų žodyne *Lietpol* (toliau – LPe).

Kalbant apie senųjų tekstų vertimus iš lenkų kalbos, vertėtų prisiminti terminą *vertinys*. Vertinys, arba kalkė, – tai iš kitos kalbos skolintos reikšmės, motyvacijos, o neretai ir struktūros žodis, žodžių junginys ar posakis (*Kalbotyros terminų žodynas* (toliau – KTŽ) 1990, 229). Kitaip tariant, tai žodis ar posakis, sudarytas pagal svetimos kalbos pavyzdį, dažnai išverstas pamorfemiui. Tokie verstiniai dariniai imituoja tą patį reiškiančių kitos kalbos vietų struktūrinę reikšmę. Terminas *vertinys* dažnai taikomas plačiau, jis apima ir tokius atvejus, kur jau sunku kalbėti apie tikslų komponentų vertimą ar kopijavimą (*Lietuvių kalbos enciklopedija* (toliau – LKE) 1999, 700). KTŽ (1990, 229) skiriami leksikos vertiniai, reikšmės, arba semantiniai, vertiniai, sintaksės vertiniai.

1. Būdvardžiai, vartojami jiems nebūdinga reikšme. Lietuviško žodžio reikšmė dažnai iškraipoma dėl pažodinio vertimo iš lenkų kalbos. Tais atvejais, kai žodis atitinkama reikšme tekste pavartotas keletą kartų, nėra sudėtinga nustatyti žodžio reikšmės būdingumą / nebūdingumą. MP būdvardis *pilnas*, kaip ir dabartinėje lietuvių kalboje, įprastai vartojamas reikšme ‘visiškai užimtas, pripildytas; nepraimitas’ (DLKŽe), pvz.:

- (1) o *pilna* rupinima to gáluna / o to Pono mufu MP III 58^V₂₁ / y *pilne* fíráníe tego mocarzá á tego Páná náβεgo RP III 112₅₂₋₅₃;
- (2) kožná wieta ir *pilna* tárnú ir rediotiu io MP III 61^V₅₁ / každe mieyfce *pehne* ieft flug á spráwiec iego RP III 110₂₉.

Rasta atvejų, kai būdvardis *pilnas* vartojamas reikšme ‘didelis’, pvz.,

- (3) turi pilna (t. y. *dideli*) *rupefti fávo* MP III 60^V₃₆ / *ták pilna piecža á stáránie swoie* RP III 117₁₃,

ir reikšme ‘atidus, akylas, rūpestingas’, pvz.,

- (4) *lábay pilnáis* (t. y. *akylais*) *eft fárgáis* MP III 62₄₂ / *oftáwicžnemi á bárzo pilniemi fa ftrozmi* RP III 120₁₉.

Abiem atvejais lenkų kalbos tekste vartojamas būdvardis *pelny*, nors lenkų kalboje reikšme ‘didelis’ vartojami būdvardžiai *duży* ir *wielki*, o reikšme ‘atidus, rūpestingas’ – būdvardžiai *dbały*, *frasobliwy*, *opiekuńczy* etc. (LPe). Šiuo atveju, galbūt, galėtume kalbėti apie kalkiavimą, kai vertimo kalboje bandoma perteikti originalo kalbos leksiką tos pačios ar panašios darybos ar struktūros kalbiniais vienetais, t. y. sukuriama kalkė. Vis dėlto Reineris Arntzas, Heribertas Pichtas ir Feliksas Mayeris (2004, 154) teigia, kad šis būdas taikomas tik dariniams ir pastoviems žodžių junginiams.

Kalbant apie panašius vertimo iš lenkų kalbos atvejus, vertėtų prisiminti Johno Catfordo (1965, 35) teiginį: „Nėra jokio pagrindo teigti, kad originalo tekstas ir vertimo tekstas turi tą pačią reikšmę, arba kad vertime reikšmė yra perkeliama iš vienos kalbos į kitą. Reikšmė yra konkrečios kalbos savybė, pvz., angliškas tekstas turi angliškas reikšmes, o jam ekvivalentiškas rusiškas tekstas turi rusiškas reikšmes (lygiai kaip anglų kalba turi anglišką gramatiką ir fonetiką, o rusų kalba – rusišką gramatiką ir fonetiką).“ Vytėnis Končius ir Aurimas Nausėda (2006) pabrėžia, kad šio principo nederėtų suabsoliutinti, nes dauguma realiųjų yra bendros, todėl ir kalbų semantinės sistemos turi daugiau bendrumų negu skirtumų. Tačiau net ir visiško sutapimo atveju išlieka galimybė, kad gali atsirasti skirtumų dėl įvairių pragmatinių ir kitokių faktorių, kurie savo ruožtu gali būti susiję su specifinėmis tos tautos realijomis ar vidinėmis kalbos ypatybėmis.

Vadinasi, vienareikšmiškai teigti, kad žodžių reikšmės taip pat buvo kalkiavimo būdu perimamos iš lenkų kalbos, negalima. Juolab, reikėtų atskirai tikrinti, kokia reikšme vienas ar kitas žodis buvo vartotas XVI–XVII a. lenkų kalboje.

2. Prieveiksmiai, vartojami jiems nebūdinga reikšme.

MP rasta atvejų, kai jiems nebūdinga reikšme vartojami prieveiksmiai. Prieveiksmis *žemiau* įprastai vartojamas, kai žymima tai, kas yra apačioje, arba nusakant žemesnę vietą, pvz.:

- (5) *toy cžionáy Ewángeliy io βwentoy žemiau irábitus ir priminetuš* MP III 22^V_{29–30} / *tu w tey Ewángeliey iego šwietey nižey nápijáne y wšpomienione* RP III 43_{40–41};
- (6) *iokig dábár ir top daug priežáftu / kurios bus žemiau irábitos* MP I 39_{20–21} / *wbákož ieščže ieft do tego wiele przycžyn / ktore beda nižey na pifanie* RP I 82_{18–19}.

MP I dalyje prieveiksmis *žemiau* kartą pavartotas reikšme ‘anksčiau’, kuri jam nebūdinga, pvz.,

- (7) *tikráy tátáy išgirfi / ka Ponás truputi žemiau* (t. y. *anksčiau*) *biłoio* MP I 14^V₁₆ / *á pewnie to wšlybyβ co Pan máło nižey powiedžiał* RP I 30_{27–28}.

Lenkų kalboje reikšme ‘anksčiau’ vartojamas prieveiksmis *wcześnie* (LPe).

3. Veiksmažodžiai, vartojami jiems nebūdinga reikšme. Tirtame šaltinyje jiems nebūdinga reikšme vartojami ir veiksmažodžiai. Kaip ir dabartinėje lietuvių kalboje, MP veiksmažodis *statyti* įprastai vartojamas reikšme ‘daryti, kad stovėtų’ (DLKŽe), pvz.,

- (8) *kad átáio ing miešta iau iβ bálies židu iš ftátitá ing miešta słowna ir didi* MP III 31_{48–49} / *iš przybedł do miáftá iuž 3 gránic żydowskich wyftáwionego* RP III 60_{21–22}.

Šia reikšme vartojamas ir pusedalyvis *statydamas*, pvz.,

- (9) *traukidamos ir tulais budais ftatidamos koiás fawo* MP III 37₃₁₋₃₂ / *krocžac á rozlicžnie ftáwiáiac nogi fwoie* RP III 71₂₈₋₂₉.

Kai kuriuose kontekstuose veiksmožodis *statyti* vartojamas ir jam nebūdinga reikšme 'rastis', pvz.,

- (10) *tos Pranábifto ir žádeimáy Pona iš wiena páfkuy kita ftátitis* (t. y. *rastis*) *mušia* MP III 22₁₉₋₂₀ / *te prorocwá á obietnice Pánfkie z iednego zá drugim ftánović fie muša* RP III 42₃₆₋₃₇.

Lenkų kalboje reikšme 'rastis' vartojami veiksmožodžiai *znajdować, znaleźć*.

Ištirus šaltinius pastebėta, kad jiems nebūdingomis reikšmėmis vartojami priešdėliniai veiksmožodžių vediniai. Veiksmožodis *stovėti* MP, kaip ir dabartinėje lietuvių kalboje, įprastai vartojamas reikšme 'būti stačiam', pvz.:

- (11) *ftowi po ákimis futwerima ir žmogaus priimdámás krikštima nuog io* MP III 6₂₃₋₂₄ / *ftoy przed stwózeniem á przed ćžłowiekiem / przymuiac krzest od niego* RP III 11₄₄₋₄₅;
- (12) *o prieg tu wiernu žukliiu tawo wifad ftowet* MP III 9^v₂₇ / *á przý tych wiernych rybitwiech twoich vstáwicžnie ftac* RP III 18₄₉₋₅₀.

Veiksmožodžio *stovėti* priešdėlinis vedinys *pristovėti* MP pavartotas jam nebūdinga reikšme 'priklausyti', pvz.,

- (13) *Tawigi daugiasń pristowetu (= priklausytų) klauftis ápe ta šwenta Mefiošiu* MP I 13₁₀₋₁₁ / *O wieccyžeby sie tobie przýftalo pytác o tym šwietym Mefyášu* RP I 27₁₆₋₁₇.

Lenkų kalboje reikšme 'priklausyti' vartojami veiksmožodžiai *należec* arba *zależec* su prielinksniais (LPe).

Kalbant apie kai kuriuos veiksmožodžius, gana sudėtinga nustatyti jų reikšmės (ne)būdingumą, nes MP I ir III dalyse šie veiksmožodžiai pavartoti vos vieną ar du kartus. Vienas iš LKŽe šaltinių yra senieji (XVI–XVII a.) lietuviški raštai. Atliekant

tyrimą, patikrinta, kokios atitinkamo veiksmožodžio reikšmės yra užfiksuotos LKŽe. Jei LKŽe atitinkamo žodžio reikšmė, kuria jis pavartotas MP, nerasta, laikoma, kad ši reikšmė jam nebūdinga. MP I ir III dalyse gana dažnai nebūdingas reikšmes įgyja veiksmožodžių vediniai su priešdėliais *pa-* ir *pri-*. Veiksmožodžio *pasamdyti* pirma reikšmė yra ‘paimti į darbą, sudaryti samdos sutartį’ (LKŽe), nors MP jis vartojamas reikšme ‘užsakyti’, kuri jam, remiantis LKŽe, nebūdinga, pvz.,

- (14) *Miþiás vž griekus fávo páfámdit* (t. y. užsakyti) MP III 58^v₈ / *ábo nie cžterzech mþy zá grzechy fwe náiać* RP III 112₃₈₋₃₉.

Veiksmožodis *padaboti* ‘pasaugoti’ (LKŽe) vartojamas reikšme ‘atrodyti’, pvz.,

- (15) *iog wis teip dárít ir redit muþio kaip ghiemus páfidáboiá* (t. y. atrodo) MP III 14^v₁₇ / *iž wþytko ták cžynić á spráwováć muþieli / iáko fie iedno im zdálo* RP III 28₁₃₋₁₄.

Veiksmožodis *priaugti* ‘augant prisitvirtinti prie ko nors’ (LKŽe) vartojamas reikšme ‘sulaukti’, pvz.,

- (16) *kad aþ iau fenas / ir mote máno iau teipag dienu fáwo priaugus* (t. y. sulaukus) MP III 27₁₁₋₁₂ / *gdyžem ia iuž star / á žona moia iuž tež podeþlá we dniach swoich* RP III 51₄₅₋₄₆.

Veiksmožodis *pristovėti* ‘ilgai stovėti’ (LKŽe) vartojamas reikšme ‘priklausyti’, pvz.,

- (17) *Tawigi daugiášn priftowetu* (t. y. priklausytų) *klauftis ápe ta þwenta Mefioþiu* MP I 13₁₀₋₁₁ / *O wieceyžeby fie tobie przystalo pytác o tym þwietyM Mefyáþu* RP I 27₁₆₋₁₇.

Rasta ir daugiau atvejų. Veiksmožodis *užgulti* vartojamas reikšme ‘tekti’, pvz.,

- (18) *iog mani daugiáfn vžguli* (t. y. tenka) *wifad rupintis tofe sprowofe* MP III 13₇₋₈ / *iž mnie wiecey náleþy záwždy fie parác w tych spráwach* RP III 25₅₋₆.

Veiksmazodis *įstatyti* vartojamas reikšme ‘skelbti’, pvz.,

- (19) *kurime tas βwentás ir wiernas Pona prádeio įstatit* (t. y. *skelbti*) / *βwenta wárda Pona sawo* MP III 17_{27–28} / *w kotyrm tym ųwiety á wierny Pánųki pocžal wyftawiác ųwiete imie Pána fwego* RP III 33_{16–17}.

Veiksmazodis *atauųti* vartojamas reikšme ‘nuraminti’, pvz.,

- (20) *Kožna átauβis* (t. y. *nuramins*) / *kožna ápβwies ána práftibe io* MP III 18₁₉ / *iž káždego ochłodzi / iž káždemu obiáųnione prof tote iego* RP III 35₃.

Veiksmazodis *įsuduoti* vartojamas reikšme ‘išvykti, išvažiuoti, išėiti’, pvz.,

- (21) *tuo kieliu iay kas neis páųkuy máne/ o įfiduos* (t. y. *išvyks*) *páųkuy kitus kielus ir iždumoymus ųwietá to* MP III 24^V_{7–8} / *A ta droga iefliže kto nie poydžie zá mna / á uda fie zá inβemi drogámi á wymyųly ųwiátá tego* RP III 47_{9–11}.

Veiksmazodis *išleisti* vartojamas reikšme ‘paskirti’, pvz.,

- (22) *ir ápfiwaikfczioime βwentes ábá dienos įųlayftos* (t. y. *paskirtos*) *ant garbos tay Ponnay ir giedoghime* MP III 35^V_{13–14} / *y w obchodžie ųwiat álbo dni wyžwolonych ku čžćitey Pánnie* RP III 68_{17–18}.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad pateikti veiksmazodžiai aptartomis reikšmėmis LKŽe taip pat nenurodomi.

4. Priešdėliai, vartojami jiems nebūdinga reikšme. Ištyrus priešdėlių vartoseną MP, pastebėta, kad dėl nenuosekliai, nebūdinga reikšme vartojamų priešdėlių pakinta veiksmazodžių reikšmė.

4.1. Priešdėlis *at-*, vartojamas jam nebūdinga reikšme.

Atlikus tyrimą, pastebėta, kad priešdėlis *at-* vartojamas priešdėlio *nu-* reikšme. Dabartinėje lietuvių kalboje priešdėlis *at-* reiškia ‘atgalinį veiksmą ir buvusios būklės pakartojimą’, pvz.:

atstatyti, atsodinti, ir nevarojamas, kai veiksmas nėra atgalinis ir kai atitinkama reikšmė nevarojamas nepriešdėlinis veiksmožodis (*Kalbos konsultacijų kompiuterinis bankas* (toliau – KKKBe)). MP, kaip ir dabartinėje lietuvių kalboje, priešdėlis *at-* dažniausiai žymi atskiriamąjį veiksmą, pvz.,

- (23) *Aniolas atfoiá nuog ios* MP III 1^V₂₈₋₂₉ / *A zá tym Angiol odbedl od niey* RP III 3₁₆₋₁₇,

arba priartėjimą prie ko nors, pvz.,

- (24) *Nes atais cžefay mielas Ezdrá* MP III 2^V₂₄ / *Iž prziyda cžáfy mili Ezdra* RP III 5₆.

Priešdėlis *at-* nebūdinga reikšmė vartojamas, kai rodoma veiksmo kryptis tolyn, pvz.:

- (25) *átwárit* (t. y. nuvarit) *Anyola βwenta nuog sawe* MP III 62₃₉ / *odpedžić Angiolá šwietego od siebie* RP III 120₁₆;

- (26) *Jog áfigreβiu* (t. y. nusigręšiu) *nuog tawe vžupákáliu* MP III 16₃₃ / *iž obroce fie do čiebie tytem* RP III 31₂₁.

Minėta ‘veiksmo krypties tolyn’ reikšmė MP įprastai vartojamas priešdėlis *nu-*, pvz.:

- (27) *nufiufiu táwi tokia gimine* MP III 2₃₈ / *zešle tobie táki narod* RP III 4₂₁;

- (28) *mus wifus teikis nuneβt káráliften fáwo* MP III 5₁₉ / *Cžego nas wβytkich rácž domiešćić Bože* RP III 9₄₈.

4.2. Priešdėlis *pri-*, vartojamas jam nebūdinga reikšmė.

Priešdėlis *pri-* neturi determinatyvinės reikšmės, kurią priešdėlis *pa-* suteikia veiksmožodžiams, reiškiantiems girdėjimo ir regėjimo procesus (Galnaitytė 1958, 104). Determinatyvine reikšmė MP vartojamas priešdėlis *pa-*, pvz.,

- (29) *iau paklušefi bálfa Pona tawo* MP III 56^V₂₀ / *iuž pošluchaβ glofn Pana twego* RP III 109₁.

Priešdėlis *pri-* šią nebūdingą (priešdėlio *pa-*) reikšmę įgyja dėl pažodinio vertimo iš lenkų kalbos, pvz.,

- (30) *prifiklaufikim* (t. y. *pasiklausykim*) *historios o to βwento redimo* MP III 2^V₄₁ / *á p̄zryftuchaymy sie historiey á tey świetey rospráwie* RP III 5₂₃₋₂₄.

Trumpai trunkantis veiksmas MP žymimas priešdėliu *pa-*, pvz.,

- (31) *iog ghia teypag toliaus patraukie fáwesp* MP III 39^V₁₋₂ / *iż iey reżdáley pociagnał do siebie* RP III 75₃₉.

Nors vietoj priešdėlio *pa-* nebūdinga 'trumpai trunkančio veiksmo' reikšmė vartojamas ir priešdėlis *pri-*, pvz.,

- (32) *kurio ghie prifiweyżdet ir prifidźiaukt* (t. y. *pasidžiaugti*) *niekad negáleio* MP I 25₂₋₃ / *ktorego sie oni nigdy nápatrzyć áni mu sie náradowác mogli* RP I 52₃₋₄.

4.3. Priešdėlis *nu-*, vartojamas jam nebūdinga reikšme.

Kaip jau buvo minėta, determinatyvine reikšme su veiksmožodžiais, reiškiančiais konkretų fizinį ar abstraktų veiksmą, MP vartojamas priešdėlis *pa-*. Pastebėta, kad dėl lenkų kalbos įtakos vietoj priešdėlio *pa-* nebūdinga determinatyvine reikšme MP vartojamas priešdėlis *nu-*, pvz.:

- (33) *nutwirtine* (t. y. *patvirtinę*) *ta stipra wiera fáwimp* MP III 2^V₄₀ / *A v̄mnożywb̄y te mocna wiare w fobie* RP III 5₂₃₋₂₄;

- (34) *O teip tikráy tátáy kožnam nutwirtint* (t. y. *patvirtinti*) *gali ir iż Pranáβiftos* MP III 3₄₀ / *A ták sie pewnie á iftotnie to káždemu vt̄wirdzić może / y 3 prococtwá* RP III 6₃₂₋₃₃.

Galima konstatuoti, kad priešdėlių *nu-* ir *pa-* reikšmės sumišo dėl lenkų kalbos įtakos – pažodinio sekimo vertimu.

4.4. Priešdėlis *už-*, vartojamas jam nebūdinga reikšme.

MP kokį nors pakenkimą, sugadinimą neretai gali žymėti su veiksmožodžiais vartojamas priešdėlis *iš-*, pvz.,

- (35) *ir iŝnáikiná tus wifus smárkus neprietelus mufu* MP III 2^V₁₇₋₁₈ / *á potlumil ty wŝytki frogie nieprzyciáioły náŝe* RP III 4₅₃₋₅₄.

Tačiau vietoj priešdėlio iš- kokiam nors pakenkimui, sugadinimui pažymėti vartojamas ir priešdėlis už-, pvz.,

- (36) *kurfáy prigreŝ nekuriás vžkruwintás* (t. y. iškruwintas) *ŝirdis tewa prieŝ funus* MP I 16₂₈₋₂₉ / *ktory náwroci niektore zákrwáwione fercá oycowŝkie przećiwko synom* RP I 34₇₋₈.

Priešdėlis už- taip pat vartojamas vietoj priešdėlio pa- su veiksmoždziais, reiškiančiais konkretų fizinį ar abstraktų veiksmą, pvz.,

- (37) *cŝionáy ghiey wel kita trudnefne / ir ŝtebuklinga daikta vždawe* (t. y. padavė) MP III 3^V₄₂ / *A tu iey zásie druga trudnieyŝa á niepodobnieyŝa gadke zádada!* RP III 7₂₃₋₂₄.

4.5. Priešdėlis pra-, vartojamas jam nebūdinga reikšme.

Priešdėlis pra- įprastai žymi 'veiksmą pro ko nors šalį, veiksmą, einantį per ką nors kiaurai ir pan.', tačiau priešdėlis pra- neturi dalinio veiksmo reikšmės, kai vartojamas vietoj priešdėlio ap-, pvz.,

- (38) *Hiftoriá gráŝi kaip Ponas pralankiá* (t. y. aplenkia) *koŝna fu miełŝirdiŝte ŝáwá* MP III 13^V₄₅₋₅₁ / *Hiftoria piekna / iáko Pan vprzedeza káŝdego z miłoŝierdzziem ŝwoim* RP III 26_(MG)¹.

5. Apibendrinimas. Dažniausiai nebūdinga reikšme MP vartojami veiksmoždziai, rečiau – būdvardžiai ir prieveiksmai. Neretai žodžio reikšmė iškraipoma dėl pažodinio vertimo iš lenkų kalbos. Tyrimas parodė, kad nors kai kuriais atvejais vertime pateikiamas pažodinis ar net paraidinis vertimas, taip sukuriant vadinamąją kalkę (pvz., *pilnas – pelny*), pagrindo teigti, kad

¹ MP puslapio marginalijos.

daugumos žodžių reikšmės buvo kalkiavimo būdu perimamos iš lenkų kalbos, nėra.

Rasta nemažai atvejų, kai priešdėliai, vartojami su veiksmažodžiais, žymi tai, kas jiems nebūdinga: priešdėlis *at-* žymi veiksmo kryptį tolyn, priešdėlis *pri-* – trumpai trunkantį veiksmą, pakenkimui, sugadinimui pažymėti vartojamas priešdėlis *už-* ir t. t. Verta paminėti, kad priešdėlis *pri-* neturi determinatyvinės reikšmės. Šia reikšme MP vartojamas priešdėlis *pa-*. Dėl lenkų kalbos įtakos priešdėlis *nu-* jam nebūdinga determinatyvine reikšme vartojamas vietoj priešdėlio *pa-*.

Didžiausią įtaką pažodinis sekimas originalu padarė priešdėlių *nu-* ir *pa-* vartosenai. Minėtina, kad nebūdinga reikšme žodžiai MP dažniausiai vartojami dėl svetimės kalbos poveikio.

Šaltiniai

MP – [Jokūbas Morkūnas,] *Postilla Lietowiszka [...] Wilniwy [...] Metuofe Diewa 1600*; MP I – *Postilės I dalis*; MP III – *Postilės III dalis*.

RP – [Mikolaj Rej] *Postilla Polska, Wilnie 1594*.

Literatūra

Arntz Reiner, Picht Heribert, Mayer Felix 2004, *Einführung in die Terminologearbeit*, Hildesheim, Zürich, New York: Olms.

Catford John Cunnison 1965, *Linguistic Theory of Translation*, London: Oxford University Press.

Dambrasas Kęstutis 2016, Liepimo raiška LDK reformatų lietuviškuose raštuose, *Acta humanitarica universitatis Saulensis* 23, 59–76.

Dambrasas Kęstutis 2017, Ilgųjų ir trumpųjų naudininko formų vartojimo XVI a. LDK reformatų lietuviškuose raštuose santykis, *Lietuvių kalba* 11 [interaktyvus]. Prieiga internete: <<http://www.lietuviukalba.lt/index.php/lietuviu-kalba/article/view/236/>>.

DLKŽ – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* [interaktyvus]. Prieiga internete: <<http://lkiis.lki.lt/>>.

Galnaitytė Elzė 1958, Veiksmažodžiai su priešdėliu *pa-* dabartinėje lietuvių kalboje, *Kalbotyra* 1, 101–122.

KKKB – *Kalbos konsultacijų kompiuterinis bankas [interaktyvus]*. Prieiga internete: <http://www.lki.lt/LKI_LT/>.

Končius Vytenis, Nausėda Aurimas 2006, Semantinio neadekvatumo, kompensacijos būdai Jerome K. Jerome romano „Trise valtimi (ne-skaitant šuns)“ vertime į lietuvių kalbą, *Jaunųjų mokslininkų darbai* 1, 164–170.

KTŽ – Gaivenis Kazimieras, Keinys Stasys 1990, *Kalbotyros terminų žodynas*, Kaunas: Šviesa.

Lietuvių–lenkų ir lenkų–lietuvių kalbų žodynas [*interaktyvus*], <www.lietpol.eu/lt/>.

LKE – *Lietuvių kalbos enciklopedija* 1999, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas [interaktyvus]*. Prieiga internete: <<http://lkz.lt/>>.

Maskuliūnas Bronius 2006a, Dėl pašalio vietininkų Jokūbo Morkūno *Postilėje*, *Baltistica* 41(1), 51–56.

Maskuliūnas Bronius 2006b, Jokūbo Morkūno *Postilė* (1600) – senosios lietuvių raštijos paminklas, *Prace Baltystyczne: język, literatura, kultura* 3, 59–64.

Maskuliūnas Bronius 2005, Refleksyvumo raiška Jokūbo Morkūno *Postilės* perikopėse, *Baltistica* 40(1), 21–29.

Maskuliūnas Bronius, Dambrauskas Kęstutis 2014, Savybinių įvardžių formos XVI a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės reformatų lietuviškuose raštuose, *Martynui Mažvydui atminti: raštijos raida ir XXI a. iššūkiai*, 43–55.

Maskuliūnas Bronius, Lauciūtė Kristina 2006, Atematiniai veiksmažodžiai Jokūbo Morkūno *Postilėje* (1600), *Acta humanitarica universitatis Saulensis*, 99–111.

THE CONFUSION SURROUNDING THE MEANINGS OF WORDS IN THE 1ST AND 3RD PARTS OF JOKŪBAS MORKŪNAS'S *POSTILLA*

Summary

The *Postilla* of Jokūbas Morkūnas (hereinafter – the MP) has been translated from Polish. It is because of the impact of the Polish language words were often granted extraordinary meanings.

This article attempts to determine the typical or atypical values of the nouns, verbs and their derivatives, adverbs, as well as prefixes, used in the MP, as their values influenced the literal translation from Polish.

If appropriate word meaning was used several times in text, it was easy to identify word meaning in the text. The same is much harder to achieve if one takes a word from the MP that was used just once or twice. Then, the appropriate meaning of the word, audited in the LKŻe, and the inherency of its values are determined based on the dictionary material. In the MP, normally used verbs were of typical values, and less often used were adjectives and adverbs. In some cases, attempts are being made to convey the Polish vocabulary of the language in the linguistic units, creating a calque. However, it cannot be said that the majority of the word meanings were calques taken over from the Polish language.

We found a number of cases when the usage of verb prefixes denotes meanings originally not possessed by the words: the prefix *at-* indicates the direction away; the prefix *pri-* – a short or long operation; damage and the degree of damage is marked with the prefix *per-*. The greatest influence on the literal tracing of the original word was made with the prefixes *nu-* and *pa-*.

It is true that words with typical definitions were commonly used in the MP for foreign language exposure.